

Likestillingsanalyse Viken fylkeskommune

**Dokumentanalyse av plandokumenter
og anbefalinger til likestillingsperspektiv
i regionale planer**

Av Frøydis Sund

RAPPORT 3/2022

SAMFUNNSUTVIKLING OG DELTAKELSE

Likestillingssenteret
(Stiftelsen Kvinneuniversitetet)

Likestillingssenteret er et tverrfaglig kompetansesenter med likestilling som fagområde. Senterets målsetting er å bidra til et inkluderende og rettferdig samfunn med like muligheter for alle. Målsettingen er knyttet opp mot et bredt likestillingsbegrep som inkluderer alle diskrimineringsgrunnlag (kjønn, etnisitet, livssyn, alder, seksuell orientering og nedsatt funksjonsevne). Likestillingssenteret har en aktiv informasjons- og pådriverrolle og er en drivkraft for økt likestilling lokalt, regionalt, nasjonalt og internasjonalt.

Senteret tilbyr kompetanseheving på kjønn og likestilling, samt utviklingsarbeid tuftet på forskningsbasert likestillingskunnskap til offentlige myndigheter, frivillige organisasjoner og privat næringsliv. Arbeidsmetodene er kurs og konferanser, utviklingsnettverk, prosessveiledning, mentoring, kartlegging, forskning og utredning.

Hovedsatsningsområder:

- Barn og unges oppvekstmiljø
- Samfunnsutvikling og deltakelse
- Arbeidsliv
- Likeverdige offentlige tjenester

Utgivelsesår: 2022

Oppdrag: Viken fylkeskommune

Utgiver: Likestillingssenteret

Parkgata 12

2317 Hamar

Tlf: 62 54 74 60

post@lss.no

www.likestillingssenteret.no

Forord

Norsk likestillingspolitikk bygger på et integreringsprinsipp som skal gjennomsyre alle politikkområder. Strategien forutsetter at ulike aktører som politikere, ledere, planleggere og tjenesteutøvere har kunnskap og virkemidler til å igangsette et systematisk likestillingsarbeid i sin virksomhet – og at virksomhetenes ulike dokumenter har integrert et likestillingsperspektiv.

Viken fylkeskommune ønsket innspill og vurdering av hvordan likestillingsperspektivet er ivaretatt i tre plandokumenter. De tre dokumentene som er gjennomgått er:

- «Veien til et bærekraftig Viken», Regional planstrategi 2020-2024
- Planprogram for regionale planer i Viken
- «Like muligheter» Temastrategi for mangfold og inkludering 2022-2030

I tillegg er fylkeskommunens likestillingsredegjørelse gitt i *Årsrapport 2021 for Viken fylkeskommune* gjennomgått.

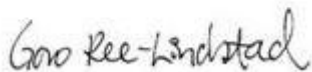
Vi legger et utvidet likestillingsbegrep til grunn, som omhandler likestilling uavhengig av kjønn, kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk, funksjonsevne, etnisitet, seksuell orientering og alder.

I tillegg til selve likestillingsanalysen, ønsket fylkeskommunen anbefalinger om hvordan ivareta likestillingsperspektivet i tre nye regionale planer. De tre planene er:

- Regional plan for økt livskvalitet, deltagelse og likeverd
- Regional plan for kompetanse og verdiøkning
- Regional plan for areal og mobilitet

Likestillingssenteret takker for oppdraget, og ønsker Viken fylkeskommune lykke til med videre likestillingsarbeid.

Hamar, 16. desember 2022

Goro Ree-Lindstad
Direktør

Frøydis Sund
Seniorrådgiver

INNHOOLD

Sammendrag	2
Kapittel 1: Bakgrunn og metode	3
Bakgrunn	3
Bærekraftig planlegging	3
Likestilling	4
Normer	5
Nøytral planlegging	5
Likestillingsperspektiv på planlegging	6
Metode	6
Dokumentanalyse	7
Vurdering av likestillingsredegjørelse	8
Kapittel 2: Resultater	10
Dokumentgjennomgang	10
Regional planstrategi 2020-2024	13
Planprogram for regionale planer i Viken	14
Temastrategi for mangfold og inkludering 2022-2030	15
Likestillingsredegjørelse	16
Kapittel 3: Anbefaling	19
1. Godt grunnlag med gode målformuleringer	19
2. Kompetanseheving	19
3. Inkluderende språk	23
4. Finmasket statistikk	24
5. Konkrete innspill til tiltak	25
Regional plan for økt livskvalitet, deltagelse og likeverd	25
Regional plan for kompetanse og verdiøkning	28
Regional plan for areal og mobilitet	29
Litteratur	31
Vedlegg	33

SAMMENDRAG

Resultatet av dokumentanalysen viser gjennomgående at likestillingsperspektivet er godt og bredt ivaretatt i de utvalgte plandokumentene. Vi får langt flere treff på ordsøk enn tidligere likestillingsanalyser av tilsvarende dokumenter.

Samtidig har de tre planene gode og viktige målformuleringer om likestilling som er nødvendig for å gjennomføre likestilling i praksis.

Dokumentanalysen viser et svært godt grunnlag for videre likestillingsarbeid både i fylkeskommunens eget arbeid og som utgangspunkt for de regionale planene som skal gjelde i hele Vikensamfunnet. Vi kommer likevel med noen generelle anbefalinger til videre arbeid, og noen spesifikke innspill til de tre regionale planene.

De generelle anbefalingene er:

1. Godt grunnlag med gode målformuleringer
2. Behov for kompetanseheving
3. Inkluderende språk
4. Finmasket statistikk

KAPITTEL 1: BAKGRUNN OG METODE

Viken fylkeskommune har bedt om innspill og vurdering av hvordan likestillingsperspektivet er ivaretatt, og kan ivaretas, i utvalgte plandokumenter. I dette kapitlet presenteres bakgrunn for arbeidet og metoden for analysen beskrives.

BAKGRUNN

Her presenteres bakgrunnen for undersøkelsen og viktige begrep for videre analyse defineres; likestilling, normer og nøytral planlegging.

BÆREKRAFTIG PLANLEGGING

Plan- og bygningsloven gir ingen direkte føringer om likestilling i planleggingen. Likevel er det føringer i loven som er viktige for et likestilt samfunn. Prinsippet om universell utforming skal sørge for at omgivelsene blir tilgjengelig for alle uavhengig av funksjonsevne og kan sees på som likestilling av de fysiske omgivelsene. Videre må likestilling forstås som en del av begrepet bærekraftig utvikling. Prinsippet om bærekraft er nedfelt i formålsparagrafen til plan- og bygningsloven

«Loven skal fremme bærekraftig utvikling til beste for den enkelte, samfunnet og framtidige generasjoner». (plan- og bygningsloven § 1-1)

Begrepet bærekraftig utvikling ble definert av Verdenskommisjonen for miljø og utvikling i 1987. Bærekraftig utvikling er samfunnsutvikling som møter dagens behov uten å ødelegge mulighetene for framtidige generasjoner (Brundtland mfl. 1987).

Regjeringen skal i forkant av hver kommunevalgperiode kunngjøre nasjonale forventninger til regional og kommunal planlegging (plan- og bygningsloven § 6-1). Kommuner og fylkeskommuner skal følge opp de nasjonale forventningene i sin planlegging, både i gjennomføring av planprosess, i innholdet av de lokale planene og i oppfølging av vedtatte planer. Gjeldene forventninger ble vedtatt ved kongelig resolusjon 14. mai 2019 og har tydelig forventninger om å fremme bærekraftig utvikling i hele landet, og at FN's bærekraftsmål legges til grunn for både areal- og samfunnsplanleggingen (Kommunal- og moderniseringsdepartementet 2019).

Først i de nasjonale forventningene til planlegging av 2019 er likestilling beskrevet eksplisitt. Tidligere nasjonale forventninger til planlegging har strukket seg til å nevne likeverdige tilgang til kunnskap eller helsetjenester. De nasjonale forventningene til planlegging av 2019 omtaler likestilling to steder under overskriften «Åpne og inkluderende» i kapitlet om «Byer og tettsteder der det er godt å bo og leve». Her stadfestes det at for å få et godt samfunn der alle inkluderes, er mangfold, likestilling og toleranse viktig.

*«Regjeringen er opptatt av at kommunene utvikler gode virkemidler for å sikre at alle inkluderes i skole, arbeids- og samfunnsliv. God inkludering på sentrale livsarenaer bidrar til å opprettholde et samfunn med små forskjeller, høy tillitt og god livskvalitet. Kulturlivet og andre former for fritidsaktiviteter er viktige arenaer for hverdagsintegrering og fellesskap basert på mangfold, likestilling, yringsfrihet og toleranse.»
(Kommunal og moderniseringsdepartementet 2019)*

Videre påpekes det at bred deltakelse i utdanning og arbeidsliv er viktig for å sikre blant annet tillit, fellesskap og likestilling i lokalsamfunnet.

*«Veien til deltakelse i utdanning og arbeidsliv går svært ofte gjennom frivillig virksomhet og opplevelser gjennom felles aktiviteter i lokalmiljøet. Bred deltakelse er et middel for å sikre tillit, fellesskap, beredskap, likestilling, kompetanse og velferd i lokalsamfunnene. Det er viktig at kommunene legger til rette for dette.»
(Kommunal og moderniseringsdepartementet 2019)*

Likestillings- og diskrimineringsloven har også en tydelig bestemmelse om at offentlige myndigheter blant annet skal jobbe målrettet og planmessig for likestilling og mot diskriminering i all sin virksomhet.

*«Offentlige myndigheter skal i all sin virksomhet arbeide aktivt, målrettet og planmessig for å fremme likestilling og hindre diskriminering.»
(likestillings- og diskrimineringsloven § 24)*

Samfunnsplanlegging er en del av fylkeskommunens virksomhet, og slik sett skal arbeid for å fremme likestilling og hindre diskriminering inkluderes i all planlegging.

Plan- og bygningsloven har i tillegg til kravene om bærekraftig utvikling, også viktige føringer for å sikre at alle skal kunne delta i planleggingen. For å oppfylle kravet om medvirkning er det nødvendig med særlig tilrettelegging for barn og unge og andre som ikke kan delta på egenhånd. God medvirkning sikrer i tillegg at erfart kunnskap fra ulike befolkningsgrupper kan tas med i planleggingen. Denne erfarte kunnskapen er viktig bidrag for å gi alle mennesker mulighet til å leve likestilte og likeverdige liv.

LIKESTILLING

Likestilling handler om at alle mennesker skal ha like rettigheter og muligheter i samfunnet. I dette ligger en bevissthet om at det finnes ulikhet og at denne skal reduseres eller fjernes. Ulikheten kan forklares med de strukturer som råder i samfunnet.

Likestillingsbegrepet har tradisjonelt dreid seg om likestilling mellom kjønn, eller *kjønnslikestilling*, men omfatter nå likestilling i et videre perspektiv. Det utvidede perspektivet omhandler likestilling uavhengig av kjønn, kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk, etnisitet, funksjonsevne, seksuell orientering og alder. Denne utvida definisjonen av likestilling er tatt inn i formålsparagrafen til felles likestillings- og diskrimineringslov som har vært gjeldende siden 1. januar 2018:

«Lovens formål er å fremme likestilling og hindre diskriminering på grunn av kjønn, graviditet, permisjon ved fødsel eller adopsjon, omsorgsoppgaver, etnisitet, religion, livssyn, funksjonsnedsettelse, seksuell orientering, kjønnsidentitet, kjønnsuttrykk, alder og andre vesentlige forhold ved en person.» (likestillings- og diskrimineringsloven § 1)

Det er den utvidede definisjonen av likestilling som legges til grunn i denne rapporten.

NORMER

Normer kan forstås som forventninger til hvordan vi skal være og oppføre oss. Mange normer i samfunnet er bra, men en del normer er snevre og bidrar til utenforskap eller ekskludering. En sterk norm i samfunnet vårt er *heteronormen*, som tar utgangspunkt i at alle forelsker seg i eller tiltrekkes av en av et annet kjønn, mens likekjønnet kjærlighet er «det andre». *To-kjønnsmodellen* baserer seg på at det bare finnes to kjønn; kvinner og menn. Andre kjønn og kjønnsidentiteter blir sett på som annerledes eller blir lite omtalt eller synlig. Tilsvarende har vi *funksjonsnormen*, normen er at vi er funksjonsfriske og at kroppen vår skal fungere på en gitt måte for at vi skal leve gode liv, og de av oss som har funksjonsvariasjoner kan ikke ut fra det perspektivet ha like god mulighet til å leve gode liv. Videre har vi *hvithetsnormen*, en antagelse om at alle som er norske er hvite og har de samme kulturelle erfaringene. Uten å vite noe om en person i Norge, er det lett å tenke at det er en norsk etnisk person med medlemskap i Den norske kirke.

De rådende normene blir lett tatt for gitt, og dermed dominerende i samfunnet. Med normen hører også privilegiet å være en del av et flertall, eller bli betrakta som å være et flertall. Det er først når vi befinner oss utenfor normen at vi merker at privilegiet mangler, og vi kan bli usynliggjort eller veldig synlig (Bondevik og Rustad 2006).

Ved å sette søkelys på normer, kan vi synliggjøre og sette spørsmålstegn ved de bakenforliggende årsakene til at enkelte diskrimineres, og jobbe aktivt for å skape endring av normer. Det er ikke de av oss som blir sett på som «annerledes» sitt ansvar å passe inn, men det er alle menneskers ansvar å jobbe for folks rett til å være seg selv. Dette perspektivet kalles normbevissthet.

NØYTRAL PLANLEGGING

Planlegging kan betraktes som en nøytral handling til beste for fellesskapet. I utgangspunktet er det positivt, at alle mennesker er like mye verdt og blir behandlet likt (Larsson og Jalakas 2008, Escalante og Valdivia 2015). Til tross for målet om nøytralitet, blir planleggingen i realiteten ikke-inkluderende, fordi viktige aspekt ved ulike menneskers liv kan bli oversett (Snyder 1995, Escalante og Valdivia 2015). I en verden av ulikhet, vil en planleggingsstrategi som behandler alle likt, reprodusere ulikhet (Forester 1989). Konsekvensen er at noens erfaringer og utfordringer blir usynliggjort, oversett eller glemt, og at det i realiteten blir majoriteten eller de

personer som representerer de rådende normene i samfunnet som blir omfattet av den nøytrale planleggingen.

Larsson og Jalakas (2008) definerer denne nøytrale planleggingen som kjønnsblind, ved at planleggere ikke ser de ulike erfaringene kvinner og menn har i sine fortsatt ulikt levde liv, og de hevder at kvinners erfaringer blir ignorert. Det som skal være til beste for fellesskapet, blir i realiteten det beste for de med makt i samfunnet; næringsliv og hvite middelklassemenn, men befolkningen er mye mer mangfoldig (Snyder 1995). Escalante og Valdivia går enda lenger og hevder at nøytraliteten bare svarer til interessene av en relativt liten del av samfunnet. De snevner inn kriteriene for planlegging til å handle om å «planlegge for normen», forstått som hvite middelaldrende menn, tilhørende middelklassen, med jobb og uten fysiske eller kognitive funksjonsnedsettelse (Escalante og Valdivia 2015).

LIKESTILLINGSPERSPEKTIV PÅ PLANLEGGING

Ved å ta i bruk et utvidet likestillingsperspektiv i planleggingen, handler det om å se det som ikke så lett blir sett, og planlegge deretter. Det handler om å synliggjøre at ulike aldersgrupper har ulike utfordringer, at personer med ulik etnisitet eller botid i landet kan ha behov for ulik tilrettelegging. Det kan også være snakk om å se behovet for positiv forskjellsbehandling for å gi resultatlikhet for personer med ulike funksjonsvariasjoner og sosioøkonomisk status. Ved å ta likestillingsperspektivet i bruk, kan vi se forbi de rådende normene og forbi flertallet i samfunnet.

I et utvidet likestillingsperspektiv, har vi også øyne for hvordan ulike hensyn eller diskrimineringsgrunner må møtes og sees i sammenheng. Vi har alle et kjønn, vi har alle en seksuell orientering og funksjonsevne, og vi har alle en hudfarge og et livssyn, men hvordan vi blir møtt avhenger av samspillet og de rådende normene i samfunnet. Ved å se på samspillet av sosiale kategorier eller diskrimineringsgrunnlag, kan vi ha en interseksjonell tilnærming til utfordringene i samfunnet. Interseksjonalitet kommer fra det engelske begrepet intersection, veikryss, og brukes som et analytisk verktøy for å avdekke kryssende diskriminering og hvordan ulike sosiale kategorier påvirker ulike menneskers levevilkår.

Likestillingsperspektiv i planlegging handler dermed om å ikke bare planlegge for flertallet eller normen. Det vi ønsker er å inkludere alle, og særlig inkludere de av oss med minoritetsbakgrunn.

METODE

Vi presenterer her metodene brukt i likestillingsanalysen. Hovedsakelig er det dokumentanalyse for gjennomgang av plandokumentene. Videre presenteres metode for å vurdere fylkeskommunens likestillingsredegjørelse.

DOKUMENTANALYSE

En dokumentanalyse av fylkeskommunale plandokumenter kan gi et inntrykk av hvordan ulike tema blir behandlet i planene og hvilke verdier som blir løftet opp og synliggjort (Kleven mfl. 2011). I denne sammenhengen kan vi spørre om i hvilken grad har vi bevissthet om likestilling på overordnet nivå, og hvordan det eventuelt blir omtalt. Videre kan en dokumentanalyse undersøke om planene synliggjør at innbyggerne er forskjellige og har ulike behov avhengig av alder, kjønn og funksjonsevne etc.

Vi har derfor valgt å gjennomføre en enkel dokumentanalyse av dokumentene som Viken fylkeskommune ønsket. Dokumentanalysen er gjennomført som et ordsøk på sentrale søkeord.

De sentrale søkeordene har vært knyttet til tema som omfatter alle diskrimineringsgrunnlagene i likestillings- og diskrimineringsloven, samt andre bestemmelser i samme lov. I tillegg er «kropp» inkludert, som et eksempel på det som kan omfattes som «andre vesentlige forhold ved en person» i lovens formålsparagraf.

Tema for søkeord i denne analysen er (alle søkeordene inngår i parentes):

- Likestilling (likestilling, likeverd, like rettigheter, like muligheter, tilrettelegging, forskjellsbehandling, diskriminering og stereotypier)
- Kjønn (kjønn, kjønnsidentitet, kjønnsuttrykk, kvinne, mann, gutt og jente, trans, ikke-binær, identitet, graviditet, fødsel, adopsjon og permisjon)
- Funksjonsevne (funksjonsevne, funksjonsnivå, funksjonsnedsettelse, funksjonshemming, universell utforming, utviklingshemming og kognitiv funksjonsnedsettelse)
- Etnisitet (etnisitet, religion, livssyn, inkludering, integrering, minoritet, mangfold, innvandrere, hudfarge og flerkultur)
- Seksuell orientering (seksuell orientering, lesbisk, homofil, bifil, skeiv, lhbt og legning)
- Alder (alder, ung, gammel)
- Deltakelse (deltakelse, medvirkning og selvbestemmelse)
- Trakassering (trakassering, seksuell trakassering og vold)
- Kropp (kropp og vekt)

Det er gjort en avgrensning av søkeordene, slik at det bare er tatt med de ordene som representerer likestilling. Eksempelvis er mangfold ikke tatt med dersom det står i betydningen «biologisk mangfold», men inkludert der det omhandler «mangfoldige møteplasser». Samtidig blir denne utvelgelsen også en fortolkning av dokumentene. Ordteilinga blir derfor ikke en fullstendig objektiv telling. I en del tilfeller er det enkelt å vurdere, andre tilfeller er mer under tvil. Der det har vært i tvil er ordene tatt med.

I tidligere dokumentanalyser av offentlige styringsdokumenter, er setninger og avsnitt der søkeordene finnes, markert og skrevet inn i en tabell for hvert dokument. Tidlig i gjennomlesing av dokumentene som inngår i denne analysen, viste det seg at det er langt flere treff på søkeord enn vanlig. Det ble derfor ikke hensiktsmessig å hente ut setningene i egen tabell for analyse av hvordan de står.

Planene som helhet er lest gjennom og vurdert hvordan de omhandler likestilling. Målformuleringer som omhandler likestilling, er hentet ut og presenteres sammen med dokumentanalysen i kapittel 2.

VURDERING AV LIKESTILLINGSREDEGJØRELSE

Likestillings- og diskrimineringsloven har bestemmelser om fylkeskommuners plikt til å arbeide aktivt, målretta og planmessig med likestilling, eller en «likestillingsplikt for offentlig sektor» som Likestillings- og diskrimineringsombudet omtaler dem:

*«Offentlige myndigheter skal i all sin virksomhet arbeide aktivt, målrettet og planmessig for å fremme likestilling og hindre diskriminering.»
(Likestillings- og diskrimineringsloven § 24)*

Plikten gjelder for alle diskrimineringsgrunnlag som definert i § 6 i Likestillings- og diskrimineringsloven; «Kjønn, graviditet, permisjon ved fødsel eller adopsjon, omsorgsoppgaver, etnisitet, religion, livssyn, funksjonsnedsettelse, seksuell orientering, kjønnsidentitet, kjønnsuttrykk, alder eller kombinasjoner av disse». I tillegg har offentlige myndigheter en plikt til å forebygge trakassering, seksuell trakassering og kjønnsbasert vold og motarbeide stereotypisering.

Offentlige myndigheter skal også *redegjøre* for hva som gjøres for å fremme likestilling og ikke-diskriminering, og redegjøre for hvordan det arbeides med å omsette prinsipper, prosedyrer og standarder for likestilling og ikke-diskriminering til handling. Resultatene av arbeidet som er oppnådd skal vurderes, og det skal opplyses om forventninger til videre arbeid.

«Offentlige myndigheter skal redegjøre for hva de gjør for å integrere hensynet til likestilling og ikke-diskriminering i sitt arbeid. Offentlige myndigheter skal redegjøre for hvordan de arbeider med å omsette prinsipper, prosedyrer og standarder for likestilling og ikke-diskriminering til handling. Offentlige myndigheter skal vurdere resultatene som er oppnådd, og opplyse hvilke forventninger de har til dette arbeidet fremover. Redegjørelsen skal gis i årsrapport, i årsberetning eller i et annet offentlig tilgjengelig dokument.» (likestillings- og diskrimineringsloven § 24)

Fylkeskommunen har i tillegg aktivitetsplikt og redegjørelsesplikt som arbeidsgiver i henhold til Likestillings- og diskrimineringsloven § 26 og § 26a.

Vi deler vurderingen av likestillingsredegjørelsen i to deler; en som omhandler redegjørelse for tilstand kjønnslikestilling, mens den andre delen handler om hvordan det arbeides med likestilling.

Redegjørelse tilstand for kjønnslikestilling skal gjøres for virksomheten som arbeidsgiver.

Hvert år skal det redegjøres for:

- Kjønnsbalansen totalt i virksomheten (antall)
- Midlertidig ansatte (kjønnsforskjell i antall eller prosent)
- Ansatte i deltidsstillinger (kjønnsforskjell i antall eller prosent)

- Gjennomsnitt antall uker foreldrepermisjon for kvinner og menn

Minst annethvert år skal det redegjøres for:

- Lønnsforskjeller på ulike stillingsnivå/grupper (kjønnsforskjeller i kroner eller prosent)
- Lønnsforskjell totalt i virksomheten (kjønnsforskjell i kroner eller prosent)
- Kjønnfordeling på ulike stillingsnivåer/grupper (kjønnsforskjeller i antall eller prosent)
- Ufrivillig deltid blant kvinner og menn (antall og/eller prosent av alle ansatte)

Redegjørelse for hvordan det arbeides med likestilling og mot diskriminering skal både omfatte hva virksomheten gjør som offentlig myndighet, og som arbeidsgiver. Redegjørelsen skal beskrive overordnet om prinsipper og prosedyrer, operasjonalisering og arbeidsmetode samt vurdering av resultat. I tillegg skal den beskrive hvordan det arbeides i praksis og henviser til planlagte og gjennomførte tiltak som gjelder alle personalområdene i loven. Tiltakene skal omfatte alle diskrimineringsgrunnlagene.

Redegjørelsen skal omfatte beskrivelser både som offentlig myndighet og arbeidsgiver:

- Retningslinjer, prinsipper, prosedyrer og standarder for å ivareta hensynene i daglig drift og personalpolitikk
- Opplysninger om operasjonalisering herunder arbeidsmetode
- Vurdering av resultat og forventninger

Redegjørelsen skal også omfatte beskrivelser av og opplysninger om planlagte og gjennomførte tiltak som gjelder de arbeidsgiverpolitiske områdene:

- Rekruttering
- Lønns- og arbeidsvilkår
- Forfremmelse og utviklingsmuligheter
- Tilrettelegging
- Muligheter for å kombinere arbeid og familieliv
- Forebygging av trakassering, seksuell trakassering og kjønnsbasert vold.

Likestillings- og diskrimineringsombudet er gitt ansvar for veiledning og oppfølging av aktivitets- og redegjørelsesplikten, og kan klage inn virksomheter som ikke oppfyller minimumsbestemmelsene i loven til diskrimineringsnemnda. Diskrimineringsnemnda er satt til å håndheve bestemmelsene i likestillings- og diskrimineringsloven som omfatter aktivt likestillingsarbeid.

Likestillingssenteret kan dermed ikke gjøre en juridisk vurdering av hvorvidt kommunene og fylkeskommunenes redegjørelser oppfyller lovens krav. Gjennomgangen er vår vurdering av kvaliteten på redegjørelsen sett opp mot lovens krav, og vi vurderer om likestillingsredagjørelsen er «god», «godt på vei» eller om den har «store mangler». Tilsvarende gjennomgang er gjort av årsmeldinger fra 2020 for Innlandet fylkeskommune og alle kommuner i Innlandet (Sund og Karlsen 2022) og årsmeldingen fra 2021 til Vestfold og Telemark fylkeskommune og alle kommuner i Vestfold og Telemark (Sund 2022).

KAPITTEL 2: RESULTATER

I dette kapitlet presenteres resultatene av dokumentanalysen. Først presenteres en samlet oversikt over ordsøk. Deretter blir gode eksempler på viktige målformuleringer som omhandler likestilling i de tre planene løftet frem. I tillegg presenteres resultat av gjennomgang av fylkeskommunens likestillingsredegjørelse for 2021.

DOKUMENTGJENNOMGANG

Følgende tre dokumenter er undersøkt med hensyn til om likestillingsperspektivet er ivaretatt:

- Regional planstrategi 2020-2024
- Planprogram for regionale planer i Viken 2021
- Temastrategi for mangfold og inkludering 2022-2030

Alle dokumentene er relativt nye. «Veien til et bærekraftig Viken», Regional planstrategi 2020-2024 ble vedtatt av fylkestinget i Viken 18. desember 2020. Temmelig nøyaktig et år senere, 16. desember 2021, vedtok fylkestinget Planprogram for regionale planer i Viken. «Like muligheter», Temastrategien for mangfold og inkludering 2022-2030 ble vedtatt av fylkestinget 11. mai 2022.

Som beskrevet i metodekapitlet, er det langt flere treff på søkeord enn det vi tidligere har erfaring med fra dokumentanalyse av tilsvarende plandokumenter fra kommuner og andre fylkeskommuner.

Søkeord som omhandler likestilling, er til sammen nevnt 955 ganger i de tre plandokumentene. Over halvparten av søkeordene finner vi i «Like muligheter», temastrategien for mangfold og inkludering. I temastrategien finner vi også søkeord på flere tema enn i de andre plandokumentene, som «seksuell orientering» og «kropp».

Tabell 1: Antall treff på søkeord i plandokumentene.

Tema / Plandokument	«Veien til et bærekraftig Viken» Regional planstrategi 2020-2024	Planprogram for regionale planer i Viken	«Like muligheter» Temastrategi for mangfold og inkludering 2022-2030
Likestilling	35	39	124
Kjønn	10	3	44
Funksjonsevne	10	16	75
Etnisitet	51	46	253
Seksuell orientering	0	1	32
Alder	14	32	14
Deltakelse	34	80	31
Trakassering	3	2	1
Kropp	0	0	5
Sum	157	219	579

Alle de tre plandokumentene har egne begrepslister eller definisjonskapitler. Mange av søkeordene finner vi nettopp her. Med tanke på at nasjonale forventninger til planlegging for første gang har eksplisitt omtale av likestilling, kan vi anta at det er et pedagogisk grep for å informere og gi økt kunnskap om likestilling og diskriminering. Likevel, i begrepsoversikten er også sentrale planleggingsbegrep definert, så det pedagogiske grepet ser ut til å være inkluderende for alle lesere av plandokumentene, uavhengig av tema.

Likestilling omtales på ulike måter i alle plandokumentene. Flest treff på tema likestilling finner vi på søkeordene «like muligheter». I temastrategien for mangfold og inkludering er «diskriminering» det mest utbredte søkeordet, og likestilling nevnes eksplisitt. I de øvrige planene er det mer utbredt med en omskriving av likestillingsbegrepet, som «likeverd» og «like muligheter».

Det er få treff på søkeord som omhandler *kjønn*. I planprogrammet er kun «kjønn» nevnt tre ganger, i planstrategien er det også treff på søkeordene «kvinne» og «mann». Temastrategien har langt flere treff, og så godt som alle søkeordene er representert minst én gang.

Når det gjelder søkeord som omhandler *funksjonsevne*, er det flest treff på «universell utforming» i alle tre plandokument. Videre er ulike varianter av «funksjonsevne» og «funksjonsnedsettelse» representert. Kognitive funksjonsnedsettelse eller utviklingshemming nevnes ikke i de tre planene.

Flest treff på søkeord finner vi for tema *etnisitet*. Det gjelder alle de tre plandokumentene. Gjennomgående er det størst omtale av inkludering og mangfold. «Religion», «livssyn», «hudfarge» og «minoritet» nevnes kun i temastrategien for mangfold og inkludering.

Færrest treff på søkeord finner vi for tema *seksuell orientering*. Det er ingen omtale i planstrategien, og i planprogrammet nevnes det kun én gang i en opprømsing av diskrimineringsgrunnlag. Til gjengjeld er alle søkeordene for tema seksuell orientering representert i «Like muligheter».

Hensyn til *alder* finner vi i alle de tre plandokumentene. Det er langt flere omtaler av hensyn til unge enn gamle i planene.

Ut fra plandokumentene som er analysert, ser det ut til at *deltakelse og medvirkning* er sentralt i planleggingsarbeidet til Viken fylkeskommune. Vi har tatt med søkeordet «selvbestemmelse», som er viktig for oppfølging av menneskerettigheter, særlig for mennesker med nedsatt funksjonsevne. Det er ikke representert i plandokumentene.

Som offentlig myndighet, skal fylkeskommunen arbeidet aktivt, målrettet og planmessig for å fremme likestilling og hindre diskriminering. Plikten innebærer blant annet at det skal arbeides for å forebygge *trakassering*, seksuell trakassering og kjønnsbasert vold og motarbeide stereotypisering. Verken «trakassering», «seksuell trakassering» eller «stereotypisering» er nevnt i noen av de tre plandokumentene. «Kjønnsbasert vold» er heller ikke nevnt, men arbeid mot vold og særlig vold i nære relasjoner er omtalt, og det utgjør alle treff på søkeord under tema trakassering.

Kropp er ikke et diskrimineringsgrunnlag i dag, og det nevnes ikke eksplisitt i likestillings- og diskrimineringsloven, men kan inngå i «andre vesentlige forhold ved en person» som omtales i lovens formålparagraf. Begge søkeordene som inngår i tema kropp, er nevnt i temastrategien for mangfold og inkludering.

Samtidig er det verdt å ta med, at Viken fylkeskommune omtaler mer enn diskrimineringsgrunnlagene i likestillings- og diskrimineringsloven, når for eksempel mangfold blir definert.

«(...) Mangfold består av både synlige og usynlige kjennetegn. De synlige, retter seg mot etnisk bakgrunn, hudfarge, alder, vekt og funksjonshemming. Videre er kjønn eller transkjønnet også synlige, hvorav sistnevnte kan være noe man ikke alltid kan se. Usynlige karakteristika vedrører en persons personlighet, interesser, verdier og holdninger. Disse kan også være relatert til religion og seksuell legning. Hva slags type utdanning(er) og hvor man har gått på skole, samt hva slags arbeidserfaring man innehar, er også mangfold man ikke kan se.» Like muligheter, s. 28

Blant annet er «vekt» tatt med under synlige kjennetegn, mens «verdier og holdninger» er inkludert under usynlige kjennetegn. I tillegg er det mange hensyn til sosioøkonomiske forutsetninger, som heller ikke er inkludert i likestillingslovgivingen, men er vesentlig å ha med i planleggingen for et reelt likestilt samfunn.

Regional planstrategi har fem overordnede utviklingsmål, hvor minst ett har et tydelig likestillings tema, nemlig mål 2 «God livskvalitet og like muligheter». Men også det fjerde målet om «Omstilling og tillit» har tema som kan sees på som nødvendige for å sikre likestilling: «Innbyggerne har fremtidsro og opplever høy grad av trygghet, livskvalitet, tilhørighet, frihet og tillit».

På nivået under utviklingsmålene, er seks innsatsområder for bærekraft definert. De seks innsatsområdene er:

1. Livskvalitet, velferd og like muligheter
2. Bærekraftig og rettferdig økonomisk system
3. Bærekraftig arealbruk, matproduksjon og ernæring
4. Redusert klimagassutslipp og energiomlegging
5. Helhetlig by- og stedsutvikling
6. Miljø, økosystem og biologisk mangfold

Fylkeskommunen har koblet alle innsatsområdene til relevante bærekraftsmål. Innsatsområde 1, 2 og 5 har tydelige koblinger til bærekraftsmål 5, som omhandler likestilling mellom kjønnene. Disse tre innsatsområdene har også gode og viktige mål som nettopp omhandler likestilling.

Vi vil her presentere de målene som vi mener legger viktige føringer og gir gode muligheter for gjennomføring av likestilling i Viken.

1. Livskvalitet, velferd og like muligheter, har følgende mål som omhandler likestilling:
  - Mål 1.3: I Viken er det mindre sosiale og økonomiske forskjeller mellom innbyggerne.
  - Mål 1.6: I Viken er både fysiske og digitale møteplasser og tjenester universelt utformet, og alle har like muligheter til aktiv deltagelse i samfunnslivet.
  - Mål 1.7: I Viken har vi tilgang på miljøvennlige og arealeffektive mobilitetsløsninger som er sikre, universelt utformede og bidrar til å oppfylle innbyggernes transportbehov.
  - Mål 1.9: I Viken har vi god integrering og et mangfold i befolkningen, som bidrar til et rikt og inkluderende samfunnsliv.
  - Mål 1.10: I Viken er det lagt til rette for økt livskvalitet, mestring og trivsel for alle, uansett bakgrunn og forutsetninger.
  - Mål 1.11: I Viken har vi inkluderende og gode bomiljøer med tilgang til friluftsområder og aktivitetsmuligheter tilpasset ulike aldersgrupper og funksjonsnivå.
  - Mål 1.14: I Viken har vi ikke toleranse for undertrykkelse, vold, hets, mobbing, rasisme og diskriminering.
  - Mål 1.16: Vi har likestilling mellom kjønn, og likelønn på alle områder.
2. Bærekraftig og rettferdig økonomisk system, har følgende mål som omhandler likestilling:
  - Mål 2.2: I Viken vil alle fullføre videregående opplæring og tilegne seg kompetanse, ferdigheter og holdninger det er behov for i arbeidslivet.

- Mål 2.4: I Viken blir nye innbyggere raskt en del av felleskapet på skoler, fritidsaktiviteter og arbeidsplasser, og vi har et inkluderende og rettferdig arbeidsliv. I Viken har vi en heltidskultur.

5. Helhetlig by- og stedsutvikling har følgende mål som omhandler likestilling:

- Mål 5.1: I Viken har vi attraktive, helsefremmende og inkluderende lokalsamfunn og byer i hele fylket, med universelt utformede og trygge fysiske og digitale møteplasser.
- Mål 5.5: I Viken har vi inkluderende og gode bomiljøer i by og bygd, der alle kan finne egnet bolig.
- Mål 5.9: I Viken tar vi vare på og utvikler blågrønne strukturer i byer og steder, og innbyggerne har tilgang på varierte friluftsområder og aktivitetsmuligheter, tilpasset ulike aldersgrupper og funksjonsnivå.

Planstrategien peker ut behov for tre planer i regionale planer i planperioden. De to første har tydelige likestillingsperspektiv. De tre regionale planene er

- Regional plan for økt livskvalitet, deltakelse og likeverd
- Regional plan for kompetanse og verdiskaping
- Regional plan for areal og mobilitet

PLANPROGRAM FOR REGIONALE PLANER I VIKEN

Planprogrammet er en plan for utarbeiding av de regionale planene som planstrategien har sett at det er behov for. Vi vil her presentere de viktigste likestillingstema som behandles i planprogrammet.

Regional plan for økt livskvalitet, deltakelse og likeverd

Regional plan for økt livskvalitet, deltakelse og likeverd er den regionale planen som har mest eksplisitt tematisert likestillingsperspektiv. I formålet med planen påpekes det at «Økt livskvalitet, deltakelse og likeverd er sentrale politikkområder for samfunnsutviklingen. Målet er at alle skal leve gode og meningsfulle liv». Videre skal den regionale planen for livskvalitet, deltakelse og likeverd peke ut strategisk retning for prioriteringene for å nå de fem langsiktige utviklingsmålene. Planen skal ha spesiell vekt på:

1. Deltakelse og like muligheter
2. Gode levekår og livskvalitet for alle
3. Levende og attraktive byer og distrikter

Regional plan for areal og mobilitet

I planprogrammet som omhandler regional plan for areal og mobilitet, er det ikke like tydelige likestillingsperspektiv som for andre planer. Likevel er det viktige føringer som legges. Planen skal blant annet gi retning for samordnet innsats for:

- at areal- og mobilitetspolitikken bidrar til økt sosial og økonomisk bærekraft, og en mer helsefremmende, sosialt og geografisk utjevneende samfunnsutvikling.
- at det utvikles små og store byer og tettsteder som fremmer livskvalitet og er attraktive for innbyggere og næringsliv.
- at det legges til rette for en balansert befolkningsutvikling i ulike deler av Viken.

Regional plan for kompetanse og verdiskaping

Formålet med planen slår blant annet fast behovet for økt verdiskaping, utvikling av nye arbeidsplasser, et anstendig, mangfoldig og rettferdig arbeidsliv og utvikling av god og relevant kompetanse er avgjørende for å leve gode liv i Viken.

Planen skal gi strategisk retning for inkludering i arbeidslivet for alle innbyggere i Viken. Det påpekes at «arbeidslivet er en viktig arena for innbyggere til å delta i samfunnslivet, øke livskvaliteten og unngå utenforskap. Vi må ha et arbeidsliv hvor alle kan føle seg trygge og velkomne, som er fritt for diskriminering og rasisme, og der mangfold er en ressurs.»

TEMASTRATEGI FOR MANGFOLD OG INKLUDERING 2022-2030

Likestillingsperspektivet er tydelig gjennom hele temastrategien for mangfold og inkludering.

Fylkesrådet i Viken har vedtatt fire hovedprioriteringer som legger grunnlaget for hva fylkeskommunen selv skal gjøre med forankring i regional planstrategi. Prioriteringene er:

1. Trygg styring i urolige tider
2. Mer rettferdighet og like muligheter for alle
3. Ta hele Viken i bruk
4. Klimahandling for et grønnere Viken

Prioritering 2 om «mer rettferdighet og like muligheter for alle», og prioritering 3 «om å ta hele Viken i bruk» er viktig for likestillingsarbeidet. Fylkeskommunen har basert på disse prioriteringene valgt ut 15 delmål fra Regional planstrategi. Av de 15 er sju delmål løftet inn i temastrategien fordi de har et likestillingsperspektiv.

Livskvalitet, velferd og like muligheter:

- 1) Mål 1.3: I Viken er det mindre sosiale og økonomiske forskjeller mellom innbyggerne.
- 2) Mål 1.5: I Viken har kunst, kultur, idrett, friluftsliv og frivillighet en tydelig rolle i samfunnsutviklingen.
- 3) Mål 1.14: I Viken har vi ikke toleranse for undertrykkelse, vold, hets, mobbing, rasisme og diskriminering

Bærekraftig og rettferdig økonomisk system:

- 4) Mål 2.2: I Viken vil alle fullføre videregående opplæring og tilegne seg kompetanse, ferdigheter og holdninger det er behov for i arbeidslivet.

- 5) Mål 2.4: I Viken blir nye innbyggere raskt en del av felleskapet på skoler, fritidsaktiviteter og arbeidsplasser, og vi har et inkluderende og rettferdig arbeidsliv. I Viken har vi en heltidskultur.

Helhetlig by- og stedsutvikling:

- 6) Mål 5.1: I Viken har vi attraktive, helsefremmende og inkluderende lokalsamfunn og byer i hele fylket, med universelt utformede og trygge fysiske og digitale møteplasser.
- 7) Mål 5.7: I Viken er kultur, idrett, friluftsliv og frivillighet, organisasjons- og næringsliv og engasjerte innbyggere viktige drivere i stedsutviklingen.

LIKESTILLINGSREDEGJØRELSE

Selv om Årsrapporten 2021 for Viken fylkeskommune i utgangspunktet ikke var en del av oppdraget, er det viktig å se hvordan fylkeskommunen forholder seg til offentlige myndigheters aktivitetsplikt, eller likestillingsplikt for offentlig sektor. Ved også å innlemme årsrapporten i analysen, får vi en større og mer helhetlig forståelse av likestillingsarbeidet i organisasjonen.

Som beskrevet i metodekapittelet, kan ikke Likestillingscenteret gjøre en juridisk vurdering av likestillingsredegjørelsen. Vår gjennomgang er en vurdering av kvaliteten på redegjørelsen sett opp mot lovens krav, og vi vurderer om likestillingsredegjørelsen er «god», «godt på vei» eller om den har «store mangler».

Årsrapporten til Viken fylkeskommune for 2021 vurderer vi som «godt på vei» når vi vurderer arbeidsgiverperspektivet. Det gjelder samlet, for hele likestillingsredegjørelsen til fylkeskommunen og redegjørelse tilstand for kjønnslikestilling. Redegjørelse for hvordan det arbeides med likestilling vurderer vi som «god», men samlet kan den ikke bli «god» når tilstandsredegjørelsen har mangler.

Vi har vurdert noen forbedringspunkter i Viken fylkeskommunes årsrapport. Det som mangler i likestillingsredegjørelsen fra 2021, er presentasjon av undersøkelse og resultater av kartlegging av ufrivillig deltid blant ansatte som jobber deltid i fylkeskommunen (antall og/eller prosent av alle ansatte). Videre finner vi ingen beskrivelser om forfremmelse, utviklingsmuligheter for ansatte. Likestillingsredegjørelsen kan styrkes ytterligere ved å beskrive planlagte og iverksatte tiltak for å fremme likestilling og hindre diskriminering på flere diskrimineringsgrunnlag.

Viken fylkeskommune har gode overordne prinsipper og følger opp med tiltak på arbeidsgiversiden.

«Viken fylkeskommunes likestillingsarbeid omfatter alle diskrimineringsgrunnlagene og de ulike personalområdene: rekruttering, lønns- og arbeidsvilkår, forfremmelse, utviklingsmuligheter, tilrettelegging og mulighet for å kombinere arbeid og familieliv, samt arbeid mot trakassering, seksuell trakassering og kjønnsbasert vold.»

(Årsrapport 2021 for Viken fylkeskommune s. 37)

Fylkeskommunen har gjennomført et grundig planarbeid for likestilling og mangfold, og drar nytte av det arbeidet inn i årsrapporten.

«Likestillings- og mangfoldsarbeidet er forankret i fylkeskommunens overordnede strategier, verktøy og retningslinjer, oppsummert i tabellen nedenfor. Det er utarbeidet enkelte prinsipper, prosedyrer og standarder for likestilling og mot diskriminering, men arbeidet er ikke slutført.» (Årsrapport 2021 for Viken fylkeskommune)

I tabellen nevnt i sitatet foran, er det flest omtaler knyttet til de personalpolitiske områdene, men det er også tema som kan omfatte fylkeskommunens rolle som offentlig myndighet. Det gjelder for eksempel vedtaket om at Viken skal være en antirasistisk sone.

Viken er en antirasistisk sone (vedtatt i fylkestinget): Det er nulltoleranse for rasisme, diskriminering og trakassering i Viken. (Årsrapport 2021 for Viken fylkeskommune)

Beskrivelsene knyttet til de etiske retningslinjer, har også en videre ramme enn bare som arbeidsgiver.

Etiske retningslinjer: Bidrar til god etisk praksis, og er en hjelp til å fatte gode beslutninger i vanskelige situasjoner. Det stilles spesielt høye krav til den enkelte folkevalgte og den enkelte medarbeiders etiske holdninger. Retningslinjene bygger på Viken fylkeskommunes verdier; raus, nytenkende og samskapende. (Årsrapport 2021 for Viken fylkeskommune)

Ytterligere forbedringspunkt, som er avgjørende for å god likestillingsredegjørelse, er å ha tydelige målformuleringer og en tydelig bevissthet om likestillingsplikten som gjelder offentlig sektor, § 24 i likestillings- og diskrimineringsloven. Det mangler eksplisitt beskrivelse av likestillingsplikten som offentlig myndighet, og dermed er det heller ikke redegjort direkte for fylkeskommunens arbeid med likestilling som offentlig myndighet.

Selv om det eksplisitt ikke er redegjort for arbeidet med likestillingsplikten for offentlig sektor, er godt arbeid likevel beskrevet. Blant annet er fylkeskommunen bevisst likestillingsperspektivet som en del av samfunnsutviklerrollen, og innkjøps- og eiendomsstrategien har krav om universell utforming.

«I tillegg til de HR-rettede strategiene i tabellen har f.eks. både innkjøps- og eiendomsstrategien vektlegging av et kontinuerlig fokus på universell utforming, både for ansatte og brukere. Fylkeskommunen har også strategier på området som en del av samfunnsutviklerrollen. Slike strategier påvirker det interne arbeidet. (Årsrapport 2021 for Viken fylkeskommune, s. 38)

Vi vil også bemerke at årsrapporten har en noe annerledes oppbygning enn mange andre årsrapporter, med egne underkapitler om aktivitets- og redegjørelsesplikten i nesten alle kapitler. Med det, er det svært godt tilrettelagt for enkelt å kunne implementere likestillingsredegjørelse som offentlig myndighet i fremtidige årsrapporter. Det er riktignok mest omtale av arbeidsgiversiden av aktivitetsplikten i disse underkapitlene, men vi presenterer det som omhandler myndighetsutøvelse.

I kapittel 11 om Utdanning og kompetanse, har flere tema som omhandler likestillingsredegjørelse som offentlig myndighet, om karriereveiledning for flyktninger, oppgaver minoritets-rådgivere gjør og hvordan de kan heve kvaliteten på opplæringen av minoritetsspråklige. Videre erfarer de at elevrådene er opptatt av likestillingstematikk.

Skolene arbeider systematisk og målrettet med disse temaene, noe vi for eksempel særlig kan se i elevrådenes valg av satsingsområder, som ofte er knyttet til mangfold, integrering og kjønn. Skolene har også høy bevissthet om mangfold i sitt rekrutteringsarbeid. (Årsrapport 2021 for Viken fylkeskommune, s. 84)

I tillegg nevnes aktivitets- og redegjørelsesplikten under «status» i kapittel 12 om «Plan, klima og miljø».

«Universell utforming inngår i temastrategi for mangfold og inkludering som forventes sluttbehandlet i fylkestinget våren 2022. I arbeidet med denne strategien er det laget en handlingsdel som konkretiserer hvordan fylkeskommunen skal jobbe med likestilling og universell utforming både i egen virksomhet og gjennom virkemidlene som samfunnsutvikler. Gjennom arbeidet med strategien har fylkeskommunen fått større bevissthet om hvordan aktivitets- og redegjørelsesplikten kan brukes i styring og oppfølging i fylkeskommunen.» (Årsrapport 2021 for Viken fylkeskommune, s. 99)

Likestilling er også omtalt i kapittel 14 om «Næring».

I våre tjenester ut mot Viken samfunnet stimulerer vi til økt mangfold i nærings- og arbeidslivet gjennom våre støtteordninger og kompetansevirkemidler. Fylkeskommunen har et særskilt ansvar for å bidra til økt integrering av innvandrere i arbeidslivet, og tilrettelegger våre tjenester rettet mot gründere og unge bedrifter inn mot denne målgruppen. Som eksempel kan nevnes at avtaler om drift av etablererveiledningstjenester nevner spesielt tilrettelegging av tjenestene for innvandrere. Det er gitt støtte til flere prosjekter som har som mål å øke deltagelsen i arbeidslivet og til å få flere innvandrere til å etablere egne bedrifter. (Årsrapport 2021 for Viken fylkeskommune, s. 137)

Alt i alt vurderer vi den totale likestillingsredegjørelsen for Viken fylkeskommune som «godt på vei» for 2021. Arbeidet som er beskrevet er både godt og omfattende, og selv om det er noen mangler og forbedringspunkter er det et svært godt utgangspunkt for å kunne levere en god likestillingsredegjørelse for 2022.

KAPITTEL 3: ANBEFALING

Med bakgrunn i analysen gjort i kapittel 2, vil vi først gi noen generelle anbefalinger til videreutvikling av å innlemme et likestillingsperspektiv i videre planarbeid. Utgangspunktet er at plandokumentene inneholder et veldig godt grunnlag for videre arbeid.

I tillegg til dokumentanalyse, ønsket Viken fylkeskommune konkrete forslag og innspill på hvordan likestillingsperspektivet kan ivaretas i tre fremtidige regionale planer.

1. GODT GRUNNLAG MED GODE MÅLFORMULERINGER

En forutsetning for å kunne jobbe godt med likestilling, er å ha kunnskap og engasjement for å løfte ulike likestillingsutfordringer inn i fylkeskommunale planer. Videre er det viktig med tydelige sentrale føringer om bærekraftig utvikling og likestilling i *Nasjonale forventninger til regional og kommunal planlegging*.

Som vist i kapittel 2, har alle plandokumentene treff på sentrale søkeord som omhandler likestilling. Det er også langt flere treff enn hva vi har funnet i analyser av tilsvarende dokument tidligere.

Det ser ut til at planleggere i Viken viser stor kunnskap og engasjement for å løfte likestillingsutfordringer i fylkeskommunale planer. Arbeidet med å følge opp bærekraftmålene kan være noe av årsaken. Et bredt tverrfaglig samarbeid i utarbeidelsen av planene kan også være medvirkende. Uansett gir det et godt grunnlag for videre likestillingsarbeid både i fylkeskommunen og for hele Viken-samfunnet.

Samtidig, ønsker vi et likestilt samfunn, må vi også formulere dette i våre mål. En forutsetning for å kunne følge opp ulike tema er at de er forankret og synliggjort. For å ivareta likestillingsperspektiv må likestilling være tydelig formulert og følges opp med tiltak for å nå målene.

Som vi har vist i kapittel 2 har plandokumentene gode målformuleringer som inkluderer likestilling på ulike måter. Viken fylkeskommune har dermed gjort grunnarbeidet for å kunne fortsette et videre godt arbeid.

2. KOMPETANSEHEVING

Vår viktigste anbefaling for å fremme godt likestillingsarbeid er å gi informasjon og kunnskap slik at ansatte og innbyggere i Viken har kompetanse til å gjøre likestilling og hindre diskriminering.

Norge kåres jevnlig til et av verdens mest likestilte land, og likestillings- og diskrimineringsloven er blant verdens beste lover på likestillingsfeltet. Samtidig, eller nettopp derfor, har mange en oppfatning av at vi har oppnådd likestilling, og at det ikke er noe som trengs å jobbe med.

Diskriminering og ulikestilling er enten forårsaket av strukturer i samfunnet eller holdninger hos individer. Derfor er det avgjørende med kompetanseheving for å gi kunnskap og bevissthet om diskriminering, slik at holdninger kan endres. Med kompetanse og endrede holdninger, har vi også mulighet til å få endret praksiser og strukturer.

I vårt arbeid ser vi hvordan normer knyttet til kjønn og seksualitet, etnisitet og funksjonsevne i barnehager og skoler, bidrar til å begrense barn og unges handlingsrom. Dette leder igjen til kjønnsdelte utdanningsvalg og et kjønnsdelt arbeidsmarked, samt en skjev fordeling av makt og økonomi sett i lys av både kjønn, etnisitet, religion, funksjonsvariasjon og seksualitet.

For mange barn er omgivelsene inndelt i rosa og blått. Når barnas verden deles inn i to, halveres også handlingsrommet. At barn og unge trygges og har frihet til å utforske alle sider ved seg selv, er avgjørende for god helse senere i livet, og vil gi økt valgfrihet når veivalg skal tas i ungdoms- og voksenlivet. For å rokke ved normene i samfunnet som legger føringer for hva jenter kan gjøre og hva gutter kan gjøre, må det en omfattende innsats til.

Barn og unge som bryter med kjønnsnormer, og/eller har etnisk og/eller religiøs minoritetsbakgrunn, og/eller har nedsatt funksjonsevne, får ikke et likeverdig tilbud til skole og utdanning (Røthing og Svendsen 2009, Egge-Hoved 2018). Disse gruppene ser sjelden seg selv representert i undervisningen, samtidig som begreper som homo, hore og n-ordet brukes som skjellsord i skolegården. Andelen ungdom med funksjonsnedsettelse som fortsetter til høyere utdanning er lavere enn i den øvrige befolkningen (Bufdir 2020). Dette kan knyttes til skolenes mangel på fysisk tilrettelegging, men også til hvilke forventninger lærere har til elever med nedsatt funksjonsevne og hvilket undervisningstilbud de får.

Likestillingssenteret har gjennomført en undersøkelse blant etnisk minoritetsungdom i Innlandet om deres opplevelser av rasisme (Mathisen og Dogani 2020). Her kommer det tydelig frem at den arenaen hvor ungdom opplever mest rasisme er i skolesammenheng, både i møte med medelever og lærere. Dette samsvarer med andre undersøkelser, deriblant Antirasistisk Senters rapport (2017) «[Vi vil ikke leke med deg fordi du er brun – en undersøkelse av opplevd rasisme blant ungdom](#)».

Forskerne Audrey Osler og Hein Lindquist (2018) har pekt på at en utfordring i dagens lærerutdanning er at studenter ikke lærer hvordan rasisme og forskjellsbehandling skal håndteres på en god måte. Opplevelsen av rasisme og diskriminering, ikke bare på grunnlag av hudfarge, etnisitet og religion, men også kjønn, seksualitet og funksjonsevne, kan få konsekvenser for skoleprestasjoner. Dermed får det også konsekvenser for videre utdanning og arbeidsmuligheter i fremtiden. Det å være utsatt for rasisme har også helsemessige konsekvenser som lav selvfølelse og depresjon, og kan lede til lav sosial tilhørighet. Det er derfor avgjørende at rasisme og diskriminering i skolen blir tatt tak i, og aktivt jobbet med.

Fremtidens likestilling skapes i nåtidens barndom. Skal vi motvirke et kjønnsdelt arbeidsliv og sikre en jevnere maktfordeling på tvers av alle kjønn, etnisiteter og funksjonsvariasjoner, må vi utfordre begrensende normer før de får fotfeste i oppvoksende generasjoner. Ved å utfordre begrensende normer bygger vi et tryggere og mer inkluderende samfunn.

For å oppnå dette foreslår vi å innføre normkritiske eller normbevisste perspektiver på alle nivåer i barnehage og skole. Normkritiske perspektiver inviterer til kritiske undersøkelser av prosesser som skaper og opprettholder privilegier i gitte kontekster. Det handler om å synliggjøre og utfordre normer knyttet til kjønn, så vel som normer knyttet til andre faktorer som seksualitet, funksjonsevne, sosial bakgrunn, hudfarge, kultur og religion. Normer tegner opp grensene for hva vi anser som normalt og unormalt, og det å ha kropper og identiteter som faller utenfor normen kan gjøre oss sårbare for diskriminering. Ved å stille spørsmål og reflektere rundt hvorfor vi tenker og kategoriser mennesker slik vi gjør, kan normbevisst undervisning bidra til å endre snevre tankesett, utvide ideen om normalitet og gi økt rom for at elevene kan være seg selv på mange ulike måter. Å utfordre etablerte forestillinger om «normal» og «annerledes» kan være myndiggjørende. Dette gir elevene verktøy til å forstå seg selv og andre i et mer positivt lys. Det kan også gi økt trygghet til alle elever. Slik vil normbevissthet og normkritikk være en viktig komponent i læreres arbeid med å utvikle perspektiver som bidrar til inkludering, likebehandling og antidiskriminerende undervisning.

Kompetanseheving om kjønn, likestilling og normer

Et overordnet tiltak er å legge til rette for kompetanseheving om likestilling, kjønn og normer for ansatte i fylkeskommunen. Det kan være en fordel å velge ut én og én sektor eller tjenestoområde i første omgang, for så å lage plan for kompetanseheving av ansatte i hele fylket.

Kompetansehevingen bør omhandle det brede likestillingsperspektivet og inkludere alle diskrimineringsgrunnlag. Grunnleggende kunnskap om de ulike diskrimineringsgrunnlagene er viktig for å kunne forstå og se diskrimineringen. Det er vanskelig å oppdage diskriminering hvis vi ikke blir utsatt for det selv. Med kunnskapen på plass, er det enklere å inkludere likestillingsperspektivet i tjenesteyting og dermed sikre likeverd.

Kompetanseheving om kjønns- og seksualitetsmangfold

Kompetanseheving innen kjønns- og seksualitetsmangfold er nødvendig for å møte alle innbyggere på en inkluderende måte. Vi vet fra flere undersøkelser at manglende kunnskap og bevissthet om kjønnsidentitet, kjønnsuttrykk og seksuell orientering, gir direkte eller indirekte diskriminering av skeive.

Et viktig tiltak er å legge til rette for kompetanseheving om kjønns- og seksualitetsmangfold for ansatte som jobber i tjenester for barn og unge.

Kompetansehevingen må sikres for ansatte som yter tjenester til barn og unge og deres foresatte, men også alle som er avhengig av tjenester i hverdagen.

Kompetanseheving rasisme

For å skape et inkluderende og trygt samfunn må satsing på forebyggende arbeid mot rasisme og diskriminering prioriteres. Det er sjeldent at folk aktivt går inn for å være rasister, men ofte kan handlingene eller ordene våre ha rasistiske konsekvenser uten at vi er klar over det. Dette

er fordi vi mer eller mindre bevisst skiller mellom «oss» (majoritetsbefolkningen) og «dem» (minoritets-befolkningen). Ofte leder dette skillet til en forskjellsbehandling av de av oss som er i minoritet. Forskjellsbehandling kan innebære alt fra å ikke få likeverdige tilbud i skolen eller tilgang til arbeidsliv og boligmarked, til spørsmål som «men hvor kommer du egentlig fra?», eller «kan jeg ta på håret ditt?». Slike spørsmål markerer mottageren som annerledes – og bidrar til å definere hen ut av det store fellesskapet. Det å bli utsatt for rasisme, kan få helsemessige konsekvenser som lav selvfølelse og depresjon, samt at det leder til lav sosial tilhørighet og lavere tillit til andre. Motivasjon til å engasjere seg i samfunnet kan forsvinne. Over tid vil dette får samfunnsmessige konsekvenser som økt arbeidsledighet og uhelse. Å ikke ta tak i og motarbeide rasisme rammer derfor hele samfunnet.

Et viktig overordnet tiltak er derfor å ta initiativ til kompetanseheving av lærere, elev-, lærling- og mobbeombud slik at de tør å snakke om rasisme med elevene, og i tillegg få verktøy og språk til å ha dialog på en god og forståelig måte.

Kompetanseheving vold

Vold i nære relasjoner er et alvorlig samfunnsproblem, og må stoppes. Mange kommuner eller regioner har handlingsplaner mot vold i nære relasjoner, men ikke alle. Hvis kommunene ikke har en operativ handlingsplan, eller handlingsplanen er «i en skuff», er det på tide å løfte tematikken. Handlingsplanene kan være regionale, og fylkeskommunen kan ta initiativet gjennom interkommunalt politisk råd. Det er nødvendig å ha gode handlingsplaner mot vold i nære relasjoner med mål om nullvisjon for overgrep.

I tillegg til handlingsplaner, er det nødvendig med kompetanseheving om å forebygge og avdekke vold i nære relasjoner. Kompetansehevingen må omfatta alle ansatte som yter tjenester til barn og unge, men også ansatte som yter tjenester til andre deler av befolkningen. Slik blir de ansatte rustet til å gjenkjenne tegn til overgrep og til å hindre at nye overgrep skjer.

I tillegg til kompetanseheving av ansatte, er det viktig å gi kunnskap, øve grensesetting og mulighet til å myndiggjøre personer som i dag ikke er i stand til å beskytte seg selv. Et tiltak kan være [VIP](#) – et voldsforebyggende program for risikoutsatte voksne, særlig tilrettelagt for mennesker med intellektuell funksjonsnedsettelse.

Kompetanseheving kropp

Det er behov for kompetanseheving av lærere om kroppspress, selvfølelse og livsmestring knyttet til det tverrfaglige temaet folkehelse og livsmestring i læreplanen. Lærerne har den daglige kontakten med elevene og kjenner elevene godt. Deres rolle er viktig, og det er avgjørende at de opplever å ha kompetanse og er trygge i undervisningen. I den overordnede delen av læreplanverket er folkehelse og livsmestring som tverrfaglig tema i skolen løftet frem. Dette omfatter å gi elever kompetanse som fremmer god psykisk og fysisk helse. Opplæringen skal gi elevene muligheten «til å ta ansvarlige livsvalg. I barne- og ungdomsårene er utvikling av et positivt selvbilde og en trygg identitet særlig avgjørende» (Utdanningsdirektoratet, 2018). Elever ønsker trygge lærere som kan snakke om kroppspress og gi konkrete verktøy som gjør dem rustet til å håndtere slike utfordringer i livet.

Kroppspress er tett knyttet opp mot kjønn, i form av hvilke forventninger og krav vi har til kjønn, kropp og utseende, men det er også viktig å se kropp i et interseksjonelt perspektiv (NOU 2019:19). Kroppspress rammer ulike grupper som allerede opplever diskriminering på ulike måter, og kan i verste fall forverre situasjonen.

Høye krav for å lykkes i skolen, herunder går også kroppspress, fører til økt forekomst av dårlig livsmestring og psykisk uhelse. Likevel blir dette i den offentlige debatten antatt som psykiske problemer (Skaalvik og Federici, 2015).

Dette resulterer i frafall i videregående skole, økt forekomst av selvskading, spiseforstyrrelser, selvmord og flere unge uføre (jfr. Brekke og Reisel, 2016). Tverrfaglig satsing med likestilling i fokus er følgelig viktig for å bidra til å snu en dårlig trend som har økt det siste tiåret og eskalert under pandemien. Økt kompetanse hos lærere om kroppspress og selvfølelse er derfor en viktig likestillingsutfordring som det må tas tak i.

3. INKLUDERENDE SPRÅK

Et inkluderende språk innebærer å «snakke eller skrive til alle», og handler kort sagt om å omtale ulike personer slik at en unngår at noen føler seg utenfor. Når vi skriver plandokumenter, er det viktig å være bevisst hvordan vi omtaler ulike bakgrunner og utfordringer og bruke et inkluderende språk.

Som beskrevet innledningsvis om normer, er det er ikke de av oss som blir sett på som «annerledes» sitt ansvar å passe inn, men det er alle menneskers ansvar å jobbe for folks rett til å være seg selv. Det må gjenspeiles i språket vi bruker i offentlige dokumenter.

Vi skal være bevisst på hvordan vi omtaler ulikestilling. For å inkludere må vi unngå å snakke om «oss» og «dem», men heller synliggjøre ulike strukturer og mekanismer som fører til diskriminering. Videre må det arbeides for å fjerne de strukturer som fører til diskriminering. Det er stor forskjell på å omtale noen som «de diskriminerte» og «de av oss som er utsatt for diskriminering».

Ved å bruke inkluderende språk som «de av oss med funksjonsnedsettelse» istedenfor «de med funksjonsnedsettelse», åpnes det opp for at vi alle kan ha ulike funksjonsvariasjoner. Dermed utsetter vi ikke andre for annerledesgjøring.

Inkluderende språk kan også være å ta i bruk oppdatert kunnskap. I likestillings- og diskrimineringsloven er det nedfelt at det er forbudt å diskriminere på bakgrunn av «seksuell orientering». I flere av plandokumentene brukes begrepet «seksuell legning». Vi anbefaler å bruke lovens benevnelse, eller å benytte andre ord som åpner opp, slik som «seksualitetsmangfold» eller «de av oss som er skeive».

De av oss med foreldre som har innvandret til landet, opplever ikke selv at de er innvandrere. For det er ikke de selv som har vandret inn i landet. Ved å bruke begrepet «innvandrer» blir de fremmedgjort og omtalt som noe de ikke er. Et bedre begrep kan være «minoritetsetniske» eller «personer med minoritetserfaring», som i større grad beskriver hva vi er.

4. FINMASKET STATISTIKK

Statistikk kan presenteres på mange forskjellige måter. Mye kunnskap kan presenteres på overordnet nivå eller som gjennomsnittstall for fylket, regioner eller for de ulike kommunene i fylket. Dersom statistikk presenteres for hele befolkningen, eller et gjennomsnitt av befolkningen i kommunen, kan viktige nyanser og nødvendig kunnskap gå tapt. Å synliggjøre forskjeller og likheter mellom kvinner og menn, personer med ulik alder, etnisitet eller sosioøkonomisk status, er en måte å etablere kunnskap om dagens virkelighet (Larsson og Jalakas 2008).

For å synliggjøre ulike gruppers virkelighet og erfaringer, er det hensiktsmessig å splitte statistikk på ulike variabler. Når synliggjøringa avdekker at for eksempel kvinner og menn har ulike reisevaner, kan dette tas med til prioritering av kollektivtilbud og sykkelveier for å gi ulike deler av befolkningen bedre eller likere muligheter til transport. Tilsvarende kan finmasket statistikk avdekke hvem som opplever trygghet eller utrygghet i ulike områder, eller hvem som har behov for ekstra oppfølging for å fullføre utdanning.

Det må bemerkes at det ikke alltid er like enkelt å framskaffe finmasket statistikk. Befolkningsstatistikk kan deles på kjønn og alder, men det kan være vanskeligere å hente ut statistikk om etnisitet eller funksjonsevne. For å få den finmaskede kunnskapen som ikke kan hentes ut fra befolkningsstatistikken, er det nødvendig å gjennomføre egne levekårsundersøkelser eller spesifikke analyser. Hvordan er levekårene til de av oss som er skeive i (ulike deler av) Viken? Og hvilke utfordringer har de av oss med funksjonsnedsettelse i Viken? For å gjennomføre gode og målrettede likestillingstiltak, og gi positiv særbehandling for å få resultatlikhet, er det nødvendig å etablere kunnskap om den faktiske virkeligheten.

Samtidig er det viktig å påpeke, at når vi framskaffer statistikk om ulike grupper eller jobber konkret for å tilrettelegge for noen, kan det oppleves som stigmatiserende, dersom det ikke gjøres med varsomhet. Målet er ikke å skille mellom «oss» som ikke har utfordringer og «dem»

som har utfordringer. Målet er å avdekke de forskjellene som finnes, for å kunne bryte ned barrierene og sørge for likestilling i praksis for alle.

5. KONKRETE INNSPILL TIL TILTAK

I tillegg til dokumentanalyse, ønsker Viken fylkeskommune konkrete forslag og innspill på hvordan likestillingsperspektivet kan ivaretas i følgende tre fremtidige dokumenter:

- Regional plan for økt livskvalitet, deltagelse og likeverd
- Regional plan for kompetanse og verdiøkning
- Regional plan for areal og mobilitet

Vi har tatt utgangspunkt i en powerpointpresentasjon vi har fått med stikkord på hva planene skal inneholde. Med dette som utgangspunkt vil vi til slutt komme med noen innspill på ulike likestillingstema. Vi har ikke svart opp alle stikkordene og perspektivene som er nevnt – men tatt et utvalg.

REGIONAL PLAN FOR ØKT LIVSKVALITET, DELTAGELSE OG LIKEVERD

Som det kommer frem i planprogrammet, skal Regional plan for økt livskvalitet, deltagelse og likeverd legge særlig vekt på følgende områder:

1. Deltakelse og like muligheter
2. Gode levekår og livskvalitet for alle
3. Levende og attraktive byer og distrikter.

De overordnede anbefalingene gjelder samlet for alle de regionale planene. Vi presenterer her våre innspill til de ulike temaene til hvert område.

1. Deltakelse og like muligheter

Tema	Våre innspill
Demokrati	Fortsette det gode arbeidet med medvirkning, både fra de etablerte medvirkningsorganene i fylket, men også tenke bredere på hvem det er som i dag ikke er inkludert i høringsprosesser eller demokratiske organ. Vurder tidspunkt og steder for medvirkningsmøter; kan flere delta hvis medvirkning er digitalt, eller er det en fordel å benytte andre etablerte arenaer (foreldremøter etc.) for å få innspill? Legg til rette for god informasjon om valg slik at de av oss som i liten grad benytter seg av stemmeretten, blir bedre rustet til å stemme. Praktisk demokratiopplæring, lett tilgjengelige forhåndsstemmelokaler kan være nødvendig.
Sosioøkonomiske forskjeller	Vurder hvem som nyter godt av ulike satsinger. «Alle» kan nyte godt av at det tilrettelegges for fritidsboliger, men alle har ikke mulighet til å benytte seg av det likevel.

Geografi	Vurdere om statistikk og analyser skal brytes ned på geografiske regioner i fylket (eller for kommuner) i Viken, for å kunne avdekke hvor det er ulike utfordringer, om det er geografiske forskjeller i hvem som benytter seg av ulike tjenestetilbud eller er tilfreds i innbyggerundersøkelser etc.
Tilgjengelighet og universell utforming	Må fortsatt ligge til grunn for alt som gjøres. Er skoler i Viken kartlagt om de er universelt utformet?
Likestilling	Aktivt likestillingsarbeid – stort forbedringspotensial Likestillingssenteret erfarer at svært mange kommuner ikke forholder seg til aktivitetsplikten, både som arbeidsgiver og offentlig myndighet, og har stort forbedringspotensial i å redegjøre for hvordan de arbeider med likestilling. Fylkeskommunen bør oppfordre og motivere til at kommuner og andre offentlige myndigheter gjør det de skal for å arbeide aktivt, målrettet og planmessig med likestilling og ikke-diskriminering innenfor alle diskrimineringsgrunnlagene, samt forebygge seksuell trakassering og kjønnsbasert vold, og i hele virksomheten.
Antirasisme Integrering Inkludering	<ul style="list-style-type: none"> • Vurdere kartlegging av opplevd rasisme for å iverksette målrettede tiltak. • Ta initiativ til kompetanseheving av lærere, elev-, lærling- og mobbeombud slik at de tør å snakke om rasisme med elevene, og i tillegg få verktøy og språk til å ha dialog på en god og forståelig måte. • Sikre at undervisning om rasisme også omhandler rasismen slik den kommer til uttrykk i dagens Norge, ikke bare hvordan det var «før i tida». • Sikre at det er nulltoleranse på bruk av n-ordet og andre identitetsbaserte skjellsord både for elever og skolens ansatte. • Utarbeide en handlingsplan for hvordan forebygge og håndtere rasisme i skolen og på arbeidsplasser.
Funksjonsevne	Personer med funksjonsnedsettelse har større risiko for å bli utsatt for vold og overgrep – bør møtes med tiltak! Bufdir (Barne- ungdoms og familiedirektoratet) har etablert TryggEst, vern for risikoutsatte voksne, med gode rutiner for å avdekke og håndtere vold og overgrep mot voksne mennesker som i liten eller ingen grad er i stand til å beskytte seg selv. I tillegg til nødvendige rutiner, er det nødvendig med kompetanseheving av ansatte som yter tjenester til risikoutsatte voksne, samt tiltak for å gi kunnskap og mulighet til å myndiggjøre personer som i dag ikke er i stand til å beskytte seg selv. Et tiltak kan være VIP – et voldsforebyggende program for risikoutsatte voksne, særlig tilrettelagt for mennesker med intellektuell funksjonsnedsettelse. I VIP får ansatte kompetanseheving og sertifiseres til å gjennomføre kurs for målgruppen.

2. Gode levekår og livskvalitet

Tema	Våre innspill
Levekår	<p>Er det behov for egne levekårsundersøkelser for skeive i Viken? Eller for personer med funksjonsvariasjoner for å avdekke barrierer? Eller kartlegging av opplevd rasisme for å iverksette målrettede tiltak?</p> <p>Viktig forutsetning for gode levekår er et liv uten vold. Sett voldsforebyggende arbeid på dagsorden, og ta initiativ til å lage handlingsplaner mot vold i nære relasjoner. Ha nullvisjon for overgrep for hele Vikensamfunnet.</p>
Bolig, arbeid, utdanning, lavinntekt og sosial ulikhet	<p>Hvem får ekstra oppfølging for å få utdanning og arbeid, og mulighet til å jobbe seg ut av lavinntekt?</p> <p>Tilrettelagte arbeidsplasser – er det mange nok i Viken?</p>
Livsmestring og psykisk helse	<p>Kjønnsforskjeller i psykisk uhelse.</p> <p>Undersøkelser har vist at det er flere henvisninger til BUP for gutter i alder 6-12, mens flere for jenter i alder 13+. Her kan normer og forventninger til kjønn og ulike utfordringer begrense barns mulighet for tidlig hjelp.</p> <p>Kropp og vekt nevnes i «Like muligheter» Temastrategien for mangfold og inkludering.</p> <p>Det er behov for kompetanseheving av lærere om kroppspress, selvfølelse og livsmestring knyttet til det tverrfaglige temaet folkehelse og livsmestring i læreplanen.</p>
Fysisk helse	<p>Sikre universelt utformede stier eller områder som er godt merket for friluftsliv og rekreasjon. Med nok benker og variasjon av benker (både med og uten rygg og armstøtte for å tilrettelegge for ulike behov) Nødvendig for de av oss som har en kropp som ikke kan gå i ulendt terreng eller over lange avstander.</p>

3. Levende og attraktive lokalsamfunn

Tema	Våre innspill
Oppvekstvilkår og bomiljø	<ul style="list-style-type: none"> • Se generelle innspill om normbevisst kompetanseheving. • Ha tiltak for variasjon av boliger for å legge til rette for mangfold av personer som bor i boområdene. • Er det planbestemmelser om universell utforming av alle nye boliger, der alle primærrom er i inngangsetasjen? • Legges det til rette for varierte boligtyper eller stilles det krav om en gitt andel utleieboliger i utbyggingsområder, for å bidra til et mangfold blant mulige naboer?
Møteplasser; skole, barnehage, bibliotek og kulturbygg	<p>Har dere undersøkt hvem som møter på møteplasser og benytter seg av bibliotek? Er det kjønnsforskjeller, aldersforskjeller? Er møteplassene tilgjengelig for alle, uavhengig av funksjonsnivå eller etnisitet? Opplevs de som trygge?</p>

	Frivilligheten som en viktig møteplass i seg selv – viktig for inkludering, nettverk, kompetansebygging og en verdi i seg selv.
Tilgjengelighet og mobilitet	Har dere gjennomført reiseundersøkelser, for å få kunnskap om hvem som bruker kollektivtransporten, og hvem som har ikke mulighet til å benytte seg av den? Er kollektivtransporten universelt utformet? Er kollektivtilbudet godt nok utbredt i hele fylket (sosioøkonomisk status) Er det kjønnsforskjeller i bruk? Hvem tilrettelegger vi for hvis vi styrker tilbudet?
Kunst og kultur	Hvem benytter seg av tilbud for kunst og kultur? Er det kjønnsforskjeller, aldersforskjeller? Forskjeller i sosioøkonomisk status?
Fysisk aktivitet, idrett og friluftsliv	Sikre universelt utformede stier eller områder som er godt merket for friluftsliv og rekreasjon. Med nok benker og variasjon av benker (både med og uten rygg og armstøtte for å tilrettelegge for ulike behov) Nødvendig for de av oss som har en kropp som ikke kan gå i ulendt terreng eller over lange avstander

REGIONAL PLAN FOR KOMPETANSE OG VERDIØKNING

Som beskrevet i kapittel 2, slår planprogrammet for Regional plan for kompetanse og verdiøkning fast at det er behov for økt verdiskaping, utvikling av nye arbeidsplasser, et anstendig, mangfoldig og rettferdig arbeidsliv og utvikling av god og relevant kompetanse er avgjørende for å leve gode liv i Viken. Inkludering i arbeidslivet for alle innbyggere i Viken er viktig for å unngå utenforskap, og det er avgjørende at alle kan føle seg trygge og velkomne i et arbeidsliv uten diskriminering og rasisme.

Her kommer noen innspill til implementering av likestillingsperspektiv i ferdig regional plan.

Tema	Våre innspill
Kompetanseutvikling, tilgang og behov	<ul style="list-style-type: none"> Se generelle innspill om normbevisst kompetanseheving. Ha tiltak for variasjon av boliger for å legge til rette for mangfold av personer som bor i boområdene.
Behov og tilgang på utdanning	<p>Er det noen som trenger særskilt tilrettelegging for å få lik tilgang til utdanning?</p> <p>Bevisste utdanningsvalg Kjønn og sosial bakgrunn har fortsatt stor innvirkning på valg av utdanning og yrke. Tiltak allerede i grunnopplæringen for å gi elevene kunnskap om alle mulighetene de har, kan gi bredere og mer mangfoldig rekruttering til områder hvor det er økt behov for arbeidskraft, for eksempel helsesektoren. Tiltak kan være hospitering, bevissthet rundt kjønnsstradisjonelle utdanningsvalg og kunnskapsheving for lærere, veiledere og karriererådgivere. For eksempel gjennom Bevisste utdanningsvalg.</p> <p>I tillegg kan det være behov for nettverk for de av oss som velger kjønnsutradisjonelt; samle underrepresentert kjønn i egne klasser eller vurdere om pensum kan være kjønnsstereotyp. Vurder tiltak dersom seksuell trakassering er identifisert som hinder for utradisjonelle utdanningsvalg.</p>

Overganger og fullføring i videregående opplæring	Utfordringsbildet peker på at ungdom med funksjonsnedsettelse og gutter med etnisk minoritetsbakgrunn har større sannsynlighet for å ikke fullføre videregående utdanning. Det bør møtes med direkte tiltak i hele utdanningsløpet.
Inkludering i arbeidslivet	Er fylkeskommunen involvert i Trainee-ordninger? Kan noen av plassene i trainee-ordningen være forbeholdt personer med minoritetsbakgrunn eller funksjonsnedsettelse?
Inkludering i arbeidslivet	Aktivt likestillingsarbeid – stort forbedringspotensial Likestillingssenteret erfarer at svært mange kommuner ikke forholder seg til aktivitetsplikten, både som arbeidsgiver og offentlig myndighet, og har stort forbedringspotensial i å redegjøre for hvordan de arbeider med likestilling. Fylkeskommunen bør oppfordre og motivere til at kommuner og andre offentlige myndigheter gjør det de skal for å arbeide aktivt, målrettet og planmessig med likestilling og ikke-diskriminering innenfor alle diskrimineringsgrunnlagene, samt forebygge seksuell trakassering og kjønnsbasert vold, og i hele virksomheten.
Anstendig og rettferdig arbeidsliv	Foreslå sertifisering gjennom Likestilt arbeidsliv både for fylkeskommunen, og for kommuner og private virksomheter i fylket. Likestilt arbeidsliv er en sertifiseringsordning i regi av Agder fylkeskommune. Målet med sertifiseringsordningen er å gjøre det enklere for virksomheter i privat og offentlig sektor å gjøre en aktiv og systematisk innsats for mangfold og likestilling i egen organisasjon. Det er et godt system for offentlige og private virksomheter til å arbeide systematisk med likestilling.
Bærekraftig verdiskaping Sirkulærøkonomi og Grønn omstilling	Sikre at det ikke oppstår utilsiktede negative konsekvenser for noen (som er utsatt for diskriminering).
Kunnskapsproduksjon	Er dere bevisst på hvilken kunnskap som produseres? Er det kunnskap om alle erfaringer, også de som ikke er synliggjort i «gjennomsnitt» eller kan enkelt kan hentes ut fra statistikkbanken.

REGIONAL PLAN FOR AREAL OG MOBILITET

Som vist i kapittel 2, er det flere likestillingsperspektiv som ble løftet opp i planprogrammet for Regional plan for areal og mobilitet. Det er blant annet at:

- Areal- og mobilitetspolitikken skal bidra til økt sosial og økonomisk bærekraft, og en mer helsefremmende, sosialt og geografisk utjevnende samfunnsutvikling.
- Små og store byer og tettsteder som fremmer livskvalitet og er attraktive for innbyggere og næringsliv skal utvikles.
- Det skal legges til rette for en balansert befolkningsutvikling i ulike deler av Viken.

Her kommer noen innspill til implementering av likestillingsperspektiv i ferdig regional plan.

Tema	Våre innspill
Bolig	<ul style="list-style-type: none"> • Er det planbestemmelser om universell utforming av alle nye boliger, der alle primærrom er i inngangsetasjen? • Legges det til rette for varierte boligtyper eller stilles det krav om en gitt andel utleieboliger i utbyggingsområder, for å bidra til et mangfold blant mulige naboer?
Friluftsliv/rekreasjon	Sikre universelt utformede stier eller områder som er godt merket for friluftsliv og rekreasjon. Med nok benker og variasjon av benker (både med og uten rygg og armstøtte for å tilrettelegge for ulike behov) Nødvendig for de av oss som har en kropp som ikke kan gå i ulendt terreng eller over lange avstander og nyttig for alle andre.
Kollektivtransport	Gjennomføre reiseundersøkelser, hvem bruker kollektivtransporten, og hvem har ikke mulighet til å benytte seg av den? Er den universelt utformet? Er den godt nok utbredt i hele fylket (sosioøkonomisk status) Er det kjønnsforskjeller i bruk? Hvem tilrettelegger vi for hvis vi styrker tilbudet?
Næring	Egne etablererkurs for de som er lite representert på statistikken? Kvinner, personer med minoritetsbakgrunn, etc. Styrke ungt entreprenørskap; det er mindre kjønnsforskjeller i UB enn i virksomheter ellers.
Fritidsbebyggelse	Gjøres det en vurdering om hvem det tilrettelegges for ved regulering til fritidsbebyggelse? Sosioøkonomisk status – hvem tilrettelegges for?
Kyst, vassdrag og strandsone	Sikre at strandsonen kan brukes av alle. Både mot nedbygging, men også universelt utformede og godt merkede stier, med variasjon av benker (både med og uten rygg og armstøtte for å tilrettelegge for ulike behov)
Landbruk	Hvordan er eierskapet blant gårdsbrukene i Viken? Tilrettelegges det for kjønnsbalanse for eiere? Nettverk for kvinner etc. eller veiledning på eierskifte for å få aldersbalanse på eiersida?

LITTERATUR

Berg, A.-J., Flemmen, A. B. og Gullikstad, B. (2010) Innledning: Interseksjonalitet, flertydighet og metodologiske utfordringer i *Likestilte norskheter. Om kjønn og etnisitet*. Trondheim: Tapir akademisk forlag, s. 11-37.

Brekke, I og Reisel L. (2015): The impact of birthweight and adolescent health on educational attainment. SCANDINAVIAN JOURNAL OF EDUCATIONAL RESEARCH, august 2015, doi: 10.1080/00313831.2015.1066442

Brundtland, G. H. og Dahl, O. (1987) *Vår felles framtid*. Oslo: Tiden norsk forlag.

Bondevik, H. og Rustad, L. (2006) Humanvitenskapelig kjønnsforskning. I *Kjønnsforskning: En grunnbok*. Oslo: Universitetsforlaget, s. 42–62

Bufdir. *Levekårsstatus for personer med nedsatt funksjonsevne*. Tilgjengelig fra https://www.bufdir.no/statistikk_og_analyse/nedsatt_funksjonsevne/

Bufdir. *Statistikk og analyse om Kjønnslikestilling*. Tilgjengelig fra https://www.bufdir.no/Statistikk_og_analyse/kjonnslikestilling/

Bufdir. *Statistikk og forskning om likestilling og levekår om Samer, nasjonale minoriteter og personer med innvandrerbakgrunn*. Tilgjengelig fra https://www.bufdir.no/Statistikk_og_analyse/Etnisitet/

Bufdir. *Tall og statistikk om Seksuell orientering, kjønnsidentitet, kjønnsuttrykk og kjønnskarakteristika*. Tilgjengelig fra https://www.bufdir.no/Statistikk_og_analyse/lhbtqi/

Bufdir. *Veiledningsside for aktivitets- og redegjørelsesplikt (ARP) for offentlige myndigheter*. Tilgjengelig fra: https://ny.bufdir.no/fagstotte/produkter/aktivitets_og_redegjorelsesplikt_for_offentlige_myndigheter/

Egge-Hoved, K. (2018). Diskriminering, i Dalgard (red.). *Levekår blant norskfødte med innvandrerforeldre i Norge 2016*. Oslo-Kongsvinger: Statistisk sentralbyrå

Escalante, S. O., og Valdivia, B. G. (2015) Planning from below: Using feminist participatory methods to increase women's participation in urban planning. *Gender & Development*, 23 (1), s.113-126.

Forester, J. (1989) *Planning in the Face of Power*. Berkeley: University of California Press.

Kleven, T., Bjørn, C. og Naustdalslid, J. (2011). *Styrking av planforskning og planleggerutdanning i Norge*. NIBR-rapport 2011:14.

Kommunal- og moderniseringsdepartementet (2019). *Nasjonale forventninger til regional og kommunal planlegging 2019–2023*. Tilgjengelig fra: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nasjonale-forventninger-til-regional-og-kommunal-planlegging-20192023/id2645090/>

Larsson, A. og Jalakas, A. (2008) *Jämställdhet nästa! Samhällsplanering ur ett genusperspektiv*. Stockholm: SNS förlag.

Likestillings- og diskrimineringsloven. Lov 16. juni 2017 nr. 51 om likestilling og forbud mot diskriminering

Likestillings- og diskrimineringsombudet. *Veiledningsside om likestillingsplikt for offentlig sektor (LOS-plikten)*. Tilgjengelig fra: <https://www.ldo.no/jobbe-for-likestilling/utenfor-arbeidslivet/>

Mathisen, S. og Dogani, B. (2020): Lytt til oss: minoritetsungdoms opplevelser av rasisme i Innlandet. Likestillingssenteret

NOU. 2012:15. (2012) *Politikk for likestilling*. Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2012-15/id699800/>

NOU 2011:18. (2012). Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet. *Struktur for likestilling*. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2011-18/id663064/>

NOU: 2019:19 (2019). *Jenterom, gutterom, mulighetsrom*. Kulturdepartementet. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2019-19/id2677658/>

Olser, A. og Lindquist, H. (2018). Rase og etnisitet, to begreper vi må snakke mer om. I Norsk pedagogisk tidsskrift, 01/2018, Vol 102. pp26-37.

Plan- og bygningsloven. *Lov 27. juni 2008 om planlegging og byggesaksbehandling*

Røthing, Å, og Svendsen, S. H. B. (2009). *Seksualitet i skolen*. Cappelen Dam

Skaalvik, E. M. & Federici, R. A. (2015). Prestasjonspresset i skolen. *Bedre Skole*, 3(1), 11–15.

Solberg, A. (2017) *Skeiv i Helse-Norge. Kartlegging av tilbud for skeive i Innlandet og helsepersonells kompetanse om seksuell orientering, kjønnsuttrykk og kjønnsidentitet*. Likestillingssenteret, Rapport 2017/2. Hamar.

Stokke, M., Lundhaug, K., Hammeren, G. Solberg, A. og V. Steinland. (2018) *Skeives levekår i Agder. En kvantitativ og kvalitativ kartlegging*. ØF-rapport 10/2018, Østlandsforskning, Hamar.

Sund, F. og Karlsen, H. N. (2022). Likestillingsredegjørelser i Innlandet. Gjennomgang av likestillingsredegjørelser for 2020 for alle kommuner, fylkeskommunen og Statsforvalteren i Innlandet. Likestillingssenteret

Sund, F. (2022) Likestillingsredegjørelser i Vestfold og Telemark. Gjennomgang av likestillingsredegjørelser for 2021 for fylkeskommunen og alle kommuner i Vestfold og Telemark. Likestillingssenteret.

Utdanningsdirektoratet. (2018). Overordnet del – verdier og prinsipper for grunnopplæringen. Tilgjengelig fra: <https://www.udir.no/lk20/overordnet-del-samlet/>

Viken fylkeskommune (2020). *Veien til et bærekraftig Viken*. Regional planstrategi 2020-2024

Viken fylkeskommune (2021). Planprogram for regionale planer i Viken

Viken fylkeskommune (2022). *Like muligheter*. Temastrategi for mangfold og inkludering 2022-2030

Viken fylkeskommune (2022): *Årsrapport 2021 for Viken fylkeskommune*. Fylkesrådets rapport til fylkestinget

VEDLEGG

Oversikt over alle søkeord i alle de tre planene.

Tema/plan	Regional plan- strategi 2020- 2024		Planprogram for regionale planer i Viken		Temastrategi for mangfold og in- kludering 2022- 2030	
Likestilling		35		39		124
Likestilling	5		3		38	
Likeverd	6		7		7	
like rettigheter/mulig- heter	21		13		28	
tilrettelegging	0		11		6	
forskjellsbehandling	0		0		3	
diskriminering	3		5		42	
stereotyper	0		0		0	
Kjønn		10		3		44
kjønn, kjønnsidentitet, kjønnsuttrykk	7		3		21	
kvinne	2		0		7	
mann	1		0		2	
gutt	0		0		1	
jente	0		0		1	
trans	0		0		5	
ikke-binær	0		0		0	
identitet	0		0		2	
graviditet, permisjon, fødsel, adopsjon	0		0		5	
Funksjonsevne		10		16		75
funksjonsevne	2		1		20	
funksjonsnedsettelse	1		4		6	
funksjonsnivå	2		2		0	
funksjonshemming	0		0		5	
universell utforming	5		9		44	
utviklingshemmet	0		0		0	
kognitiv	0		0		0	
Etnisitet		51		46		253
etnisitet	1		1		10	
Religion	0		0		14	
livssyn	0		0		5	
inkludering/integrering	34		25		101	
minoritet	0		0		8	
innvandrere	2		2		25	
hudfarge	0		0		3	
melanin	0		0		0	
flerkultur	0		1		0	

Mangfold	14		17		87
Seksuell orientering		0		1	32
seksuell orientering	0		1		11
lesbisk	0		0		4
homofil	0		0		5
skeiv	0		0		1
bifil	0		0		3
lhbt*	0		0		5
legning	0		0		3
Alder		14		32	14
alder	5		6		6
ung	9		21		8
gammel	0		5		0
Deltakelse		34		80	31
Delta*	27		48		28
Medvirk*	7		32		3
selvbestemmelse	0		0		0
Trakassering		3		2	1
Trakassering	0		0		0
seksuell trakassering	0		0		0
kjønnsbasert vold	3		2		1
Kropp		0		0	5
Kropp	0		0		3
Vekt	0		0		2
SUM	157		219		579

